

Dagmara K. ZUZEK, Bartosz MICKIEWICZ¹

AKTYWNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW W KONTEKŚCIE WDRAŻANIA ZASAD ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM

Streszczenie

Funkcjonowanie przedsiębiorstw zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju może przyczynić się do wzrostu ich atrakcyjności, a także wzmocnić ich pozycję konkurencyjną. Realizacja tych zasad pozwala na wytwarzanie towarów i usług w taki sposób, aby wykorzystać procesy i systemy ograniczające zły wpływ na środowisko dzięki oszczędzaniu energii i surowców. Celem artykułu jest ukazanie znaczenia problematyki zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do funkcjonowania przedsiębiorstw. Wskazano również etapy zachodzące w przedsiębiorstwie na drodze do zrównoważonego rozwoju oraz korzyści i koszty wynikające z prowadzenia działalności proekologicznej.

Słowa kluczowe: małe i średnie przedsiębiorstwa, zrównoważony rozwój, działania proekologiczne

ENTERPRISES' ACTIVITY IN CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT PRINCIPLES IMPLEMENTATION IN MALOPOLSKA PROVINCE

Summary

Enterprises' functioning compliant with sustainable development principles may cause increase of their attractiveness and build up their competitiveness position. Realization of those principles allow for production of goods and service in the way using processes and systems limiting bad influence on natural environment by saving of energy and raw materials. The aim of the paper is to present meaning of sustainable development problems in relation to enterprises' functioning. In the paper there were also pointed stages existing in the enterprise on the way to its sustainable development and profits, costs resulting from pro-ecological activity.

Key words: small and medium enterprises, sustainable development, pro-ecological activity

1. Wstęp

W ostatnich latach pojęcie zrównoważonego rozwoju bardzo zyskało na znaczeniu. Może wiązać się to z faktem, że idea zrównoważonego rozwoju jest ukierun-

¹ dr inż. Dagmara K. Zuzek – Wydział Rolniczo-Ekonomiczny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie; e-mail: d.zuzek@ur.krakow.pl; dr hab. Bartosz Mickiewicz, prof. nadzw. – Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie; e-mail: bartosz.mickiewicz@zut.edu.pl

kowana na osiągnięcie realnego i trwałego zmniejszenia różnic ekonomicznych i społecznych, jak również ochronę środowiska naturalnego.

Polskie przedsiębiorstwa, w tym małe i średnie firmy, chcąc utrzymać i rozwijać się na rynku unijnym, muszą stać się bardziej konkurencyjne. Natomiast jednym z podstawowych warunków skutecznego konkurowania jest formułowanie strategii rozwoju uwzględniających wszelkie działania prośrodowiskowe.

Rozwój przedsiębiorstw w dużej mierze jest warunkowany podejmowaniem działań, które nie uwzględniają dbałości o środowisko naturalne ze wszystkimi funkcjami i zadaniami przedsiębiorstwa. W krajach wysoko rozwiniętych przedsiębiorstwa nie traktują ograniczeń prawnych ani innych narzędzi służących ochronie środowiska jako restrykcji państwa wobec przemysłu, ale jako obszar konkurencyjności.

Celem artykułu jest ukazanie znaczenia problematyki zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do funkcjonowania przedsiębiorstw. Wskazano również etapy zachodzące w przedsiębiorstwie na drodze do zrównoważonego rozwoju oraz korzyści i koszty wynikające z prowadzenia działalności proekologicznej.

2. Problematyka rozwoju zrównoważonego – aspekt teoretyczny

Zrównoważony rozwój jest rozumiany jako koncepcja zmierzająca do zarządzania całokształtem aspektów: ekonomicznych, społecznych i ekologicznych.

W literaturze przedmiotu występuje wiele definicji ekorozwoju, wśród najczęściej spotykanych można wyróżnić:

1. *Ekorozwój polega na wszechstronnym harmonizowaniu działań gospodarczych z możliwościami środowiska przyrodniczego [Wskaźniki ekorozwoju..., 1999, s. 64];*
2. *Ekorozwój to prowadzenie wszelkiej działalności gospodarczej w harmonii z przyrodą tak, aby nie spowodować w przyrodzie nieodwracalnych zmian, lub jako gospodarowanie dopuszczalne ekologicznie, pożądane społecznie i uzasadnione ekonomicznie [Hopfer, 1992, s. 45];*
3. *Ekorozwój to rozwój społeczno-gospodarczy zharmonizowany ze środowiskiem przyrodniczym zarówno lokalnym, jak i szerszym – włączając w to różne ekosystemy oraz zasoby i struktury: glebowe, wodne, geologiczne i atmosferyczne oraz ogólnie rozumianą urodę krajobrazu w celu zachowania ich walorów w możliwie najdłuższych odcinkach czasu [Borjarski, 1988, s. 23].*

Zatem, słowo **zrównoważony** dotyczy obecnie myślenia zarówno w kategoriach kosztów cyklu życia, części wyposażenia czy też pojedynczego procesu, jak i czynności [Penfiled, 2007, s. 20].

Według Borysa, rozwój zrównoważony to taki proces zmian (rozwój), który realizuje cechę zrównoważenia ocenianą pozytywnie z punktu widzenia co najmniej antropocentrycznego systemu wartości, lub krócej, choć mniej precyzyjnie, to rozwój, który ma cechę zrównoważenia [Borys, 2008, s. 28].

Zasadniczą ideą ekorozwoju jest dbanie o środowisko i zasoby naturalne przez zmianę modelu konsumpcyjnego na bardziej przyjazny środowisku naturalnemu czy zmianę systemu wartości w taki sposób, aby pozostawić środowisko przyszłym pokoleniom w stanie nie gorszym, aniżeli go zastało dane pokolenie [Zegar, 2003, s. 36].

3. Zrównoważony rozwój a przedsiębiorstwo

Tradycyjne cele ekonomiczne i środowiskowe w przedsiębiorstwie były uznawane za przeciwstawne. Zdaniem Portera [Porter, 1991, s. 168], wzrost ograniczeń środowiskowych może przyczynić się do podniesienia konkurencyjności gospodarki i przedsiębiorstw. Występowanie wszelkiego rodzaju zanieczyszczeń w procesie produkcji może świadczyć o nieefektywnym wykorzystaniu zasobów. Dlatego różnego rodzaju innowacje, a w szczególności ekoinnowacje, mogą podnieść efektywność procesów gospodarczych dzięki np. pełniejszemu wykorzystaniu zasobów naturalnych czy obniżeniu kosztów w przedsiębiorstwie. Takie podejście do środowiska może być jednym ze sposobów poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw.

Wyróżnia się trzy etapy zmian nastawienia przedsiębiorstwa wobec środowiska przyrodniczego:

- etap I – to obniżenie emisji zanieczyszczeń do środowiska (przedsiębiorstwo nie tylko zmniejsza swoje oddziaływanie na środowisko, ale także może obniżyć swoje koszty);
- etap II – to analiza cyklu życia produktu pod względem jego oddziaływania na środowisko we wszystkich fazach jego istnienia (obejmuje również redukcję zużycia zasobów w czasie produkcji, eliminację substancji toksycznych i stworzenie produktu mniej szkodliwego dla środowiska);
- etap III – obejmuje włączenie do działania na rzecz środowiska przyrodniczego wszystkich przedsiębiorstw w ramach łańcucha produkcji, co oznacza świadome współdziałanie na rzecz maksymalizacji i racjonalizacji zużycia zasobów środowiskowych [Hart, 1995, s. 986-1014].

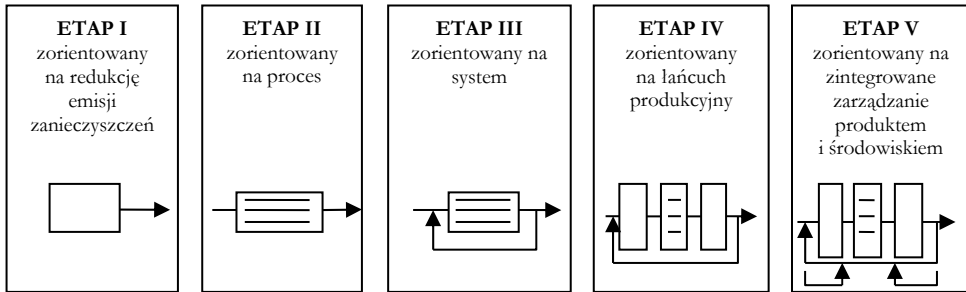
Wraz ze zmieniającym się otoczeniem, w którym funkcjonuje firma, zmianie ulega także sposób jej funkcjonowania. Wzrost świadomości ekologicznej w społeczeństwie czy zwiększające się ryzyko zagrożeń ekologicznych sprawiają, że przedsiębiorstwa coraz częściej poszukują sposobów obniżenia negatywnego oddziaływania na środowisko.

Etapy ewolucji przedsiębiorstwa na drodze zrównoważonego rozwoju prezentują bardziej szczegółowo Klinkers i inni [Klinkers, van der Kooy, Wijnen, 1999, s. 91-108], (rysunek 1.). Według nich, pierwszy etap obejmuje czynniki zmniejszające negatywne efekty środowiskowe, powstające w wyniku funkcjonowania przedsiębiorstwa. Są to doraźne działania niezorientowane na procesy zachodzące w przedsiębiorstwie, lecz skierowane w stronę redukcji emisji zanieczyszczeń na końcu procesu produkcyjnego i poprawy stanu środowiska. Na II etapie przedsiębiorstwa skupiają się na procesie produkcyjnym, a ewentualne problemy środowiskowe są usuwane dużo wcześniej, zanim jeszcze powstaną. Na następnym etapie procesy, jakie przebiegają w firmie oraz produkty w niej wytworzone, są kontrolowane z punktu widzenia wpływu na środowisko, a wystąpienie jakichkolwiek zakłóceń jest korygowane systemowo (przedsiębiorstwo posiada system zarządzania środowiskowego). Na kolejnym etapie uwaga przenosi się z pojedynczego przedsiębiorstwa na cały łańcuch produkcji (dostawców i odbiorców). Ostatni etap tego procesu jest oparty na odpowiedzialności wobec społeczeństwa i zaspokajaniu jego potrzeb. Przedsiębiorstwo nie działa kierując się tylko korzyściami

mi ekonomicznymi, lecz również reaguje na potrzeby społeczne i bierze pod uwagę kryteria etyczne.

RYSUNEK 1.

Etapy zmian zachodzących w przedsiębiorstwach na drodze do zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Klinkers i in., 1999, s. 87].

Przedsiębiorstwa, podejmując działania na rzecz ograniczania zużycia zasobów naturalnych i energii, redukcji emisji zanieczyszczeń i ilości wytwarzanych odpadów, przyczyniają się do podtrzymania ciągłości procesów zachodzących w środowisku przyrodniczym, a co za tym idzie, także trwałości i ciągłości procesów gospodarczych [Hilson, Murcka, 2000, s. 227-238].

Poskrobko pisze, że ekorozwój pociąga za sobą: (...) *nowe sposoby organizacji i zarządzania jednostkami gospodarczymi, przejawiające się zastępowaniem technologii uciążliwej dla środowiska, urządzeniami technologicznymi, które są dla niego przyjazne oraz zapewniają bezpieczeństwo i komfort ludzi. Jego zdaniem [przypis autora], wdrażanie zrównoważonego rozwoju na poziomie przedsiębiorstwa odbywa się poprzez ekologizację zarządzania* [Poskrobko, 1997, s. 7].

Według Penc, zarządzanie to: *działalność kierownicza polegająca na ustalaniu celów i powodowaniu ich realizacji dzięki wykorzystaniu przez organizację zasobów, procesów i informacji w istniejących warunkach jej działania (ekonomicznych, prawnych i społecznych) w sposób skuteczny i zgodny ze społeczną racjonalnością działań gospodarczych* [Penc, 1997, s. 18].

Zdaniem Wawrzyniaka: *zarządzanie przenosi wartości do praktyki (...). Dobór systemu zarządzania musi być dokonany z punktu widzenia preferowanego systemu wartości (...). Wybory muszą być przede wszystkim dokonywane w sferze wartości, a nie w zasadach i technologiach zarządzania. Dlatego, aby zaszyły jakiegokolwiek zmiany w sposobie funkcjonowania przedsiębiorstwa, konieczna jest zmiana rozumienia roli firmy w społeczeństwie, zmiana wartości i poglądów społeczeństwa w odniesieniu do ochrony środowiska, a także zmiana celów, jakie realizuje przedsiębiorstwo* [Wawrzyniak, 1988, s. 7].

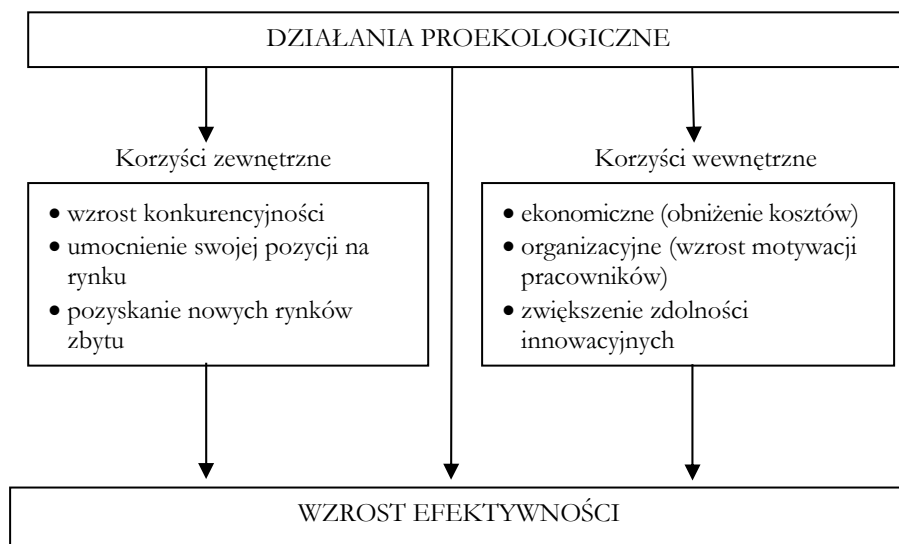
Szczególną rolę w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju przez przedsiębiorstwo może odgrywać System Zarządzania Środowiskowego (EMS – *Environmental Management System*). Jest on częścią ogólnego systemu zarządzania w przedsiębiorstwie, a jego głównym zadaniem jest wkomponowanie elementów środowiskowych w procesy gospodarcze.

W „I Polityce Ekologicznej Państwa” wskazano działania, jakie należy podjąć w zakresie polityki przemysłowej, aby wdrożyć model zrównoważonego rozwoju:

1. Szersze wprowadzanie technologii, która jest mało- lub bezodpadowa, zamknięte obiegi wody, hermetyzacja produkcji, co zmniejsza ilość wytwarzanych i odprowadzanych zanieczyszczeń;
2. Zmniejszenie produkcji, która jest energo-, materialo- i wodnochłonna;
3. Odpowiednia eksploatacja urządzeń do redukcji zanieczyszczeń przez właściwie wykształcone służby ochrony środowiska w przedsiębiorstwach [Uchwała Sejmu RP z 10 maja 1991 roku; Monitor Polski z 1991 roku, Nr 18, poz. 118, s. 5-6].

RYSUNEK 2.

Zewnętrzne i wewnętrzne korzyści z prowadzenia działań proekologicznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Mazur-Wierzbicka, 2007(a), s. 30-36; Mazur-Wierzbicka, 2007(b), s. 63].

Do korzyści, jakie wynikają z systemu zarządzania środowiskowego, można zaliczyć spadek kosztów działalności przedsiębiorstwa (rysunek 2). Ich obniżenie wynika często z racjonalizacji zużycia: energii, wody oraz surowców. Działania proekologiczne dotyczą także zmniejszenia szkodliwych ilości odpadów oraz ścieków będących wynikiem procesów produkcyjnych. Udział firm w działaniach proekologicznych przyczynia się również do kształtowania jego pozytywnego wizerunku w otoczeniu zewnętrznym, co może przełożyć się na wzrost konkurencyjności czy umocnienie pozycji przedsiębiorstwa na rynku [Mazur-Wierzbicka, 2007, s. 37].

4. Wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju w małych i średnich przedsiębiorstwach – wyniki badań

Sposób oddziaływania przedsiębiorstwa na środowisko został dokonany na podstawie badań pozyskanych od 250 losowo dobranych przedsiębiorców prowadzących swoją działalność w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw w województwie małopolskim w 2012 roku. Uzyskano w ten sposób dane na temat świadomości oddziaływania przedsiębiorstw na środowisko wśród ich właścicieli.

Wśród badanych firm ponad 76% oceniło swój wpływ na środowisko jako „mały”, natomiast tylko około 4% uznało, że jest on „duży”. Może to wskazywać na niski stopień świadomości związanej ze skutkami prowadzenia działalności gospodarczej w stosunku do środowiska naturalnego.

Prawie połowa analizowanych przedsiębiorstw (47%) w ciągu ostatnich 2 lat nie podjęła żadnych działań prośrodowiskowych. Jednak można zaobserwować zróżnicowanie tej aktywności ze względu na ich wielkość. Około 60% mikroprzedsiębiorstw podjęło działania prośrodowiskowe, wśród małych firm – 64%, zaś średnich – już 76%. Może z tego wynikać, że wielkość przedsiębiorstwa ma wpływ na uwzględnienie w strategii działania kwestii ochrony środowiska.

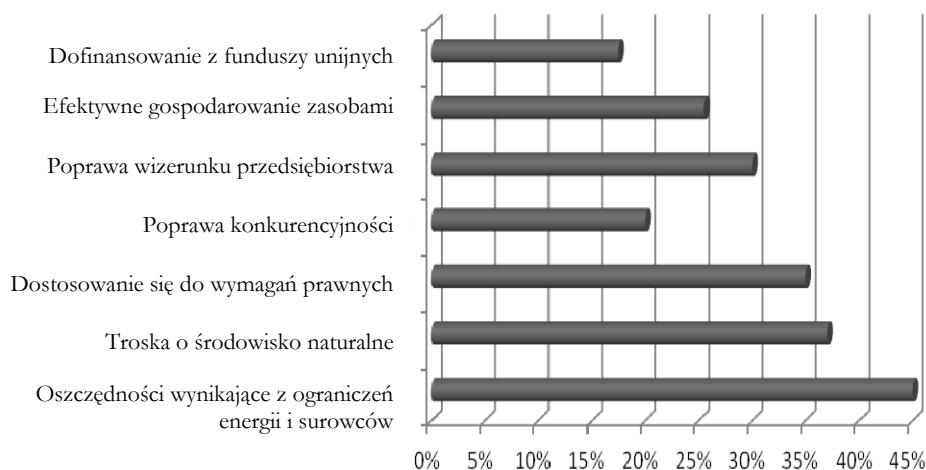
Przyczyny, dla których przedsiębiorstwa zdecydowały się na podjęcie działań prośrodowiskowych, pozwoliły na wyodrębnienie trzech podstawowych motywów wdrażania idei zrównoważonego rozwoju:

1. Po pierwsze, były to przedsiębiorstwa, które podjęły się tego typu działań jedynie ze względu na nałożone na nie obowiązki prawne;
2. Drugą, wyróżnioną kategorię przedsiębiorstw stanowiły firmy, które wdrożyły działania proekologiczne bez przymusu prawnego, przy czym motywacja związana z ich wdrażaniem miała ściśle ekonomiczne podłoże – była próbą ograniczenia kosztów prowadzonej działalności lub częścią ich strategii zorientowanej na uzyskanie przewagi rynkowej;
3. Ostatnią z wyróżnionych grup przedsiębiorstw, ze względu na ich motywacje przy wdrażaniu działań proekologicznych, były firmy, dla których troska o środowisko naturalne jest wartością autoteliczną i na trwale wpisana w misję firmy i sposób postępowania [*Zrównoważona produkcja...*, 2011].

Przeprowadzone badania pokazały, że czynniki ekonomiczne miały największy wpływ podczas podejmowania decyzji o wprowadzaniu działań prośrodowiskowych (rysunek 3.), stąd 45% ankietowanych wskazało na „oszczędności związane z ograniczeniem energii i surowców”. W dalszej kolejności były wskazywane „troska o stan środowiska naturalnego” (37%) oraz „dostosowanie się do wymogów prawnych”(35%).

RYSUNEK 3.

Motywy decydujące o wdrożeniu działań proekologicznych

Źródło: opracowanie własne.

Wśród większości przedsiębiorstw, które wprowadziły działania prośrodowiskowe, można mówić o występowaniu różnych powodów, jakimi kierowali się przedsiębiorcy. Dotyczy to zarówno aspektów ekonomicznych, jak i etycznych.

Dla zdecydowanej większości przedsiębiorstw z sektora małych i średnich firm głównym odbiorcą ich towarów i usług byli indywidualni konsumenci. Jednakże 17,9% przedsiębiorstw funkcjonowało na rynku *bussines-to-bussines*. Firmy, należące do drugiej z wyżej wymienionych grup, istotnie częściej niż inne uwzględniały w swojej strategii rozwoju kwestie środowiskowe, jak również deklarowały, że ważnym motywem wprowadzenia przez nie rozwiązań prośrodowiskowych był nacisk ze strony kontrahentów. Informację tę należy połączyć z wnioskami wynikającymi z badań przeprowadzonych przez Forum Odpowiedzialnego Biznesu, w których podkreślano pozytywny wpływ współpracy z dużymi międzynarodowymi firmami na uwzględnienie przez przedsiębiorstwa ich otoczenia tak samo w wymiarze środowiskowym, jak i społecznym [Rok, Kuraszko, Panek-Owsiańska, Wiciecich, Brzozowski, 2007, s. 78].

5. Podsumowanie

W praktyce realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju wymaga następujących działań ze strony przedsiębiorstw:

- ograniczenia zależności od nieodnawialnych surowców energetycznych;
- ograniczenia emisji do atmosfery związków: węgla, siarki i azotu;

- redukcji istniejącej i przeciwdziałania nowej emisji toksycznych zanieczyszczeń do gleb i wód [Kozłowski, 1992, s. 11-31].

Wszelkie działania, podejmowane przez przedsiębiorstwo i minimalizujące negatywne oddziaływanie na środowisko przyrodnicze, można uznać za przejaw realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju. W ten sposób firmy przyczyniają się do zachowania właściwej ilości i jakości kapitału naturalnego, co jest podstawą do realizacji potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń oraz dostosowania skali gospodarki do ekosystemów, na podstawie których działa.

Mali i średni przedsiębiorcy podejmują działania proekologiczne, jeżeli przełożą się one na ekonomiczny wymiar. Badania potwierdziły, że przede wszystkim czynniki ekonomiczne stanowią argument przemawiający za wprowadzaniem takich rozwiązań.

Dążenie do zrównoważonego rozwoju wiąże się z kształtowaniem świadomości ekologicznej społeczeństwa. *Mianem świadomości ekologicznej określa się stosunek człowieka do środowiska przyrodniczego, zespół posiadanych informacji i przekonań na jego temat, a także system wartości, jakim wobec niego kieruje się on w swoim postępowaniu* [Kielczewski, 2001, s. 163].

Świadomość ekologiczna konsumentów może wpływać na rynkowe działania ekonomiczne. Wzrost dobrobytu oddziałuje na większe zainteresowanie zaspokajaniem potrzeb wyższego rzędu i umożliwia w większym stopniu kreowanie proekologicznych zachowań rynkowych. Zarówno działania polityczne, jak i społeczne, dzięki kształtowaniu świadomości ekologicznej konsumentów, czynią zasady zrównoważonego rozwoju wewnętrznymi zasadami moralnymi jednostki, w dużym stopniu niezależnymi od uwarunkowań ekonomicznych [Pieńkowski, 2003, s. 28].

Literatura

- Bojarski W. 1988 *Koncepcja badań nad zharmonizowanym rozwojem społeczno-gospodarczym z poszanowaniem dóbr przyrody*, „Problemy rozwoju społeczno-gospodarczego z poszanowaniem dóbr przyrody”, Biuletyn Komitetu Ochrony Środowiska PAN, Wrocław – Warszawa.
- Borys T. 2008 Raport z pracy pt.: *Zaprojektowanie i przetestowanie ram metodologicznych oraz procedury samooceny gmin na podstawie wskaźników zrównoważonego rozwoju w Systemie Analiz Samorządowych (SAS)*, Jelenia Góra – Poznań.
- Hart S. 1995 *A natural-resource-based view of the firm*, „Academy of Management Review”, no. 20 (4), Publisher, London.
- Hilson G., Murcka B. 2000 *Sustainable development in the mining industry: clarifying the corporate perspective*, „Resources Policy”, no. 26.
- Hopfer A. 1992 *Funkcje obszarów wiejskich z perspektywy ekorozwoju*, „Ekorozwój Obszarów Wiejskich”, nr 401.
- Kielczewski D. 2001 *Ekologia społeczna*, „Ekonomia i Środowisko”, Białystok.
- Klinkers L., van der Kooy W., Wijnen H. 1999 *Product-oriented environmental management provides new opportunities and directions for speeding up environmental performance*, „Greener Management International”, no. 26, Summer, 91–18.

- Kozłowski S. 1992 *Koncepcja ekorozwoju jako podstawa polityki ekologicznej państwa*, [w:] *Działalność gospodarcza a ochrona środowiska przyrodniczego*, B. Poskrobko (red.), Biuro Badań i Wdrożeń Ekologicznych, Białystok.
- Mazur-Wierzbička E. 2007(a) *Wpływ zachowań proekologicznych na konkurencyjność przedsiębiorstw*, [w:] *Przedsiębiorstwo i państwo – wybrane problemy konkurencyjności*, T. Bernat (red.), Print Group Daniel Krzanowski, Szczecin.
- Mazur-Wierzbička E. 2007(b) *Zarządzanie proekologiczne – ważny czynnik sukcesu rynkowego przedsiębiorstwa*, [w:] *Zachowania rynkowe w teorii i praktyce*, D. Kopyciński (red.), *Zachowania Rynkowe w Teorii i Praktyce*, Szczecin.
- Penc J. 1997 *Strategiczne zarządzanie*, Placet, Warszawa.
- Penfield P. 2007 *Sustainability Can Be A Competitive Advantage*, Whitman School of Management, Syracuse.
- Pieńkowski D. 2003 *Psychospołeczne determinanty problemów ochrony środowiska w ekonomii*, „*Ekonomia i Środowisko*”, nr 2(24), Białystok.
- Porter M.E. 1991 *America's greening strategy*, „*Scientific American*”, no. 264 (4).
- Poskrobko B. 1997 *Teoretyczne aspekty ekorozwoju*, „*Ekonomia i Środowisko*”, nr 1 (10).
- Rok B., Kuraszko I., Panek-Owsiańska M., Wiecech L., Brzozowski A. 2007 *Spółeczna odpowiedzialność biznesu w Polsce. Wstępna analiza*, Warszawa.
- Uchwała Sejmu RP z dnia 10 maja 1991 roku*, *Monitor Polski z 1991 roku*, Nr 18, poz. 118.
- Wawrzyniak B. 1988 *Przedsiębiorczość – legitymacja do przyszłości*, „*Przegląd Organizacji*”, nr 7.
- Wskaźniki ekorozwoju 1999*, T. Borys (red.), „*Ekonomia i Środowisko*”, nr 1, Białystok.
- Zegar J. S. 2003 *Kierowanie zrównoważonym rozwojem społeczno-gospodarczym (ekorozwojem)*, SGH, Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Zrównoważona produkcja działalności przedsiębiorstw. Raport z badań 2011*, Warszawa.